

Otrokom prijazno pravosodje – vidiki in izkušnje strokovnjakov

Povzetek

V Listini Evropske unije o temeljnih pravicah so določene pravice, ki so posebno pomembne za pravice otrok v sodnih postopkih, med katerimi so najvažnejše človekovo dostojanstvo (člen 1), prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (člen 4), pravica do svobode in varnosti (člen 6), spoštovanje zasebnega in družinskega življenja (člen 7), varstvo osebnih podatkov (člen 8), prepoved diskriminacije (člen 21), pravice otroka (člen 24) in pravica do učinkovitega pravnega sredstva (člen 47).

Vse države članice Evropske unije (EU) so dolžne zagotoviti, da so otrokove koristi glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki. To vodilo je zlasti pomembno, ko so otroci udeleženi v kazenskih in civilnih sodnih postopkih.

Taki postopki so lahko stresni za vsakogar, še zlasti pa za otroke, ki lahko doživijo travme, če sam postopek ni prijazen do njih, če je okolje neprimerno in če vključeno strokovno osebje ni ustrezno usposobljeno. Prizadetih je na tisoče otrok. Podatki kažejo, da je bilo leta 2010 v samo 11 državah članicah okoli 74 000 otrok žrtev kaznivih dejanj, 495 000 pa jih je bilo prizadetih zaradi razveze staršev.

Ravnanje z otroki v sodnih postopkih je pomemben vidik temeljnih pravic, ki so ga Združeni narodi (ZN) obravnavali v svoji [Konvenciji o otrokovih pravicah \(KOP\)](#), ki so jo ratificirale vse države članice EU. EU je svojo zavezanost temu vprašanju pokazala tudi tako, da je podprla *Smernice Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje* iz leta 2010 in pomagala državam članicam izboljšati varstvo otrokovih pravic v njihovih pravosodnih sistemih.

Navedene smernice Sveta Evrope spodbujajo pravice otrok do izjave, obveščeniosti, zaščite in preprečitve diskriminacije. Da bi ugotovili, v kakšnem obsegu se te pravice v praksi spoštujejo in izvajajo, je Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) v sodelovanju z Evropsko komisijo zbrala in analizirala podatke, predstavljene v tem povzetku. Ugotovitve kažejo, da je potrebnega še veliko dela, da bi pravosodje po vsej EU postalo bolj otrokom prijazno.

Praksa na področju udeležbe otrok v kazenskih in civilnih sodnih postopkih se močno razlikuje ne le med državami članicami, temveč tudi znotraj njih, kar kaže potrebo po jasnih in doslednih standardih in smernicah ter sistematičnem spremljanju njihovega izvajanja. Otroci, udeleženi v kazenskih ali civilnih postopkih, nimajo zadostne podpore; sodna okolja, ki so lahko zastrašujoča za otroke, niso vedno prilagojena njihovim potrebam. Konkretni ukrepi, kot je preprečitev neposrednega soočenja otroka z obtoženci ali pričami na sodišču ali zagotovitev, da je otrok obveščen o postopku in ga razume, še vedno niso običajna praksa. Raziskava pa je pokazala tudi številne obetavne prakse, od katerih jih je nekaj opisanih v tem povzetku.

Z oblikovanjem pravosodnih sistemov, prijaznejših do otrok, se bo izboljšala zaščita otrok, povečala njihova smiselna udeležba in hkrati izboljšalo delovanje pravosodja. Ugotovitve iz tega povzetka lahko državam članicam zagotovijo koristna orodja za prepoznavanje ovir, vrzeli in pomanjkljivosti v njihovih sodnih postopkih, zlasti pri prenosu in izvajanju ustreznih direktiv EU. Tak otrokom prijazen pristop, skladen s smernicami Sveta Evrope, bo omogočil varnejšo izkušnjo udeležbe otrok v sodnih postopkih v EU.

Zbiranje podatkov in pokritost

EU je v svoji Agendi za otrokove pravice poudarila, da pomanjkanje zanesljivih in primerljivih podatkov ovira razvoj in izvajanje strategij, ki temeljijo na dokazih. Da bi se odpravilo to pomanjkanje podatkov, sta Evropska komisija in agencija FRA proučili sedanje stanje na tem področju. Usklajeno in sistematično zbiranje podatkov je vključevalo kazalnike o otrokovih pravicah, ki jih je agencija FRA pripravila leta 2010 in leta 2012 dodatno opredelila glede družinskega prava. Kazalniki temeljijo na modelu človekovih pravic, ki ga je pripravil Urad visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice (OHCHR)* in katerega namen je meriti:

- zaveze nosilcev dolžnosti (strukturni kazalniki),
- prizadevanja (postopkovni kazalniki) za doseganje teh standardov,
- rezultate (kazalniki učinka).

Za celovito razumevanje stanja je agencija FRA opravila terensko raziskavo, ki je temeljila na razgovorih, opravljenih v desetih državah članicah EU, izbranih tako, da odražajo raznolikost pravosodnih sistemov in praks na področju vključenosti otrok v pravosodje – Bolgarija, Estonija, Finska, Francija, Hrvaška, Nemčija, Poljska, Romunija, Španija in Združeno kraljestvo**. Zbrala je izkušnje, zaznavanja in stališča strokovnjakov, ki sodelujejo v kazenskih in civilnih sodnih postopkih, ter izkušnje otrok, udeleženih v takih postopkih kot žrtve, priče ali stranke.

Prvi del raziskave agencije FRA na področju otrok in pravosodja, predstavljen v tem povzetku, zadeva stališča strokovnjakov. Preučeni so odgovori 570 sodnikov, tožilcev, odvetnikov, sodnega osebja, psihologov, socialnih delavcev in policistov, ki so vsakodnevno v stiku z otroki, udeleženi v sodnih postopkih. To je omogočilo začetno dopolnitev postopkovnih kazalnikov in kazalnikov učinka s kvalitativnimi podatki za navedenih 10 držav članic. Dokazi iz drugega dela terenske raziskave agencije FRA, ki je temeljil na razgovorih z otroki, bodo prav tako dopolnili postopkovne kazalnike in kazalnike učinka. Agencija FRA bo na podlagi združene analize razgovorov, opravljenih s strokovnjaki in otroki, pripravila mnenja o otrokom prijaznem pravosodju.

Hkrati je Evropska komisija zbrala statistične podatke, kjer so ti na voljo, iz vseh držav članic EU o udeležbi otrok v sodnih postopkih. Podatki vključujejo zakonodajo, predpise in politike na dan 1. junija 2012, ki zadevajo ravnanje z otroki v sodnih postopkih, ter opredeljujejo prednosti in možne vrzeli. To je omogočilo dopolnitev strukturnih kazalnikov.

* OHCHR (2012), *Human Rights Indicators, A guide to measurement and implementation*.

** V Franciji je bilo terensko delo opravljeno v pokrajinah Île-de-France, Provansa-Alpe-Azurna obala, Franche-Comté, Rhône-Alpes, Poitou-Charentes, Nord-Pas de Calais, Bretanja in Réunion; v Nemčiji v zveznih deželah Berlin, Hessen, Bavarska, Spodnja Saška, Porenje - Pfalško, Severno Porenje-Vestfalija, Hamburg, Posarje, Brandenburg, Turingija in Mecklenburg-Predpomerjansko; v Španiji v pokrajinah Andaluzija, Katalonija in Madrid; ter v Združenem kraljestvu v pokrajinah Anglija, Wales in Škotska.

Ključne ugotovitve in svetovanje na podlagi dokazov

Pravica do izjave

Pravica do izjave in izražanja mnenj je bistvena za učinkovito udeležbo v sodnih postopkih. To pravico otrokom zagotavljajo EU, Svet Evrope in ZN.

Toda ni dovolj le poslušanje otrokovega mnenja. Za zagotovitev smiselne udeležbe morajo ustrezni organi ustvariti varno in prijazno okolje ter uporabiti primerne metode zaslišanja, da bi se ugotovile in upoštevale posebne otrokove potrebe.

„V svoji karieri sem opazil velike spremembe: [...] prej so se zaslišanja štela le za formalen del postopka, zdaj pa ni več tako.“ (Španija, uslužbenec sodišča)

Nekateri anketiranci menijo, da zaslišanje otrok ni vedno smiselno in potrebno, ter predlagajo, da se število zaslišanj omeji, kadar je to mogoče. Spet drugi močno podpirajo pravico otrok do izjave in izražanja mnenj, pri čemer svetujejo, da je vedno treba upoštevati njihovo stopnjo razvoja, jezikovne sposobnosti in zdravstveno stanje.

„Mladi želijo vedeti, da je bila oseba, ki sprejema odločitev, v času odločanja seznanjena z njihovimi stališči. Veliko mladih ne želi sprejeti odločitve, saj razumejo, da to ni njihova naloga in ne želijo tega pritiska. Želijo pa imeti občutek, da je oseba, ki sprejema odločitev, med postopkom slišala njihov glas.“
(Združeno kraljestvo, socialni delavec)

Ugotovitve terenske raziskave agencije FRA so pokazale, da so otroci pogosteje zaslišani v kazenskih kot civilnih postopkih zaradi potrebe po dokazih v kazenskih zadevah. Od otrok se ne zahteva vedno, da sodelujejo v civilnih postopkih, kot so zadeve na področju družinskega prava, ki vključujejo vprašanja razveze in skrbništva. Postopkovnih jamstev je več v kazenskih kot v civilnih postopkih, zlasti kadar je otrok žrtev namesto priča. Poleg tega organi v civilnih postopkih pogosteje podelijo nekatere postopkovne pravice otrokom, ki so tožniki, kot tistim, ki so priče ali stranke v postopku. Video zapisi in otrokom prijazne sobe za zaslišanje so pogosteje na voljo in se več uporabljajo za kazenske kot za civilne postopke.

Vsi anketiranci so poudarili pomen usklajenega strokovnega dela vseh vključenih strokovnjakov, da se omejijo ali ublažijo vsi negativni učinki, ki jih lahko doživijo otroci. Če otroke zaslišujejo usposobljeni strokovnjaki in če obstajajo smernice o zaslišanju otrok, se na splošno ocenjuje, da je ravnanje strokovnjakov ustrežnejše. Otroci se počutijo varneje, če so manjkrat zaslišani, če je na zaslišanju manj ljudi in če jih zaslišuje samo en usposobljen strokovnjak. Poleg tega lahko bolje izkoristijo svoje pravice in dajo bolj verodostojne izjave, na katere se je manj vplivalo.

„[...] otrok pride s starši na policijsko postajo in reče, da je to povedal policistom, v prepričanju, da je policija državna ustanova, kjer se ne sme lagati. Nato pride na preiskavo in reče, da je to povedal na sodišču, okrožnem sodišču med preiskavo, zdaj pa ga že tretjič pozivamo, naj pride sem, in mu govorimo, naj vse še enkrat ponovi. Grozno.“
(Hrvaška, psiholog)

Dokazi, ki jih je agencija FRA zbrala v 10 državah članicah EU, vključenih v raziskavo, kažejo, da države članice včasih otrokom ne zagotovijo pravice do izjave v sodnem postopku. Zaslišanja v civilnih in kazenskih postopkih veljajo za travmatično izkušnjo za otroke. Vendar je pri obeh vrstah sodnih postopkov dosežen napredek pri oblikovanju otrokom prijaznejšega pravosodja. To je bilo doseženo z zagotavljanjem večje udeležbe strokovnjakov za socialno varstvo v celotnem sodnem postopku, zlasti pri zaslišanjih v civilnih zadevah. Pomembno vlogo je imelo tudi sprejetje posebnih ukrepov za zaščito otrok pred tem, da ponovno postanejo žrtve.

Naslednja splošna vodila za ukrepe lahko pomagajo zagotoviti, da se pravica otrok do izjave uresničuje na kolikor je mogoče prijazen način, pri čemer se zagotovi, da se otroci počutijo udobno in varno ter da lahko učinkovito in svobodno izrazijo svoje mnenje.

Ustanovitev specializiranih sodišč za otroke

- Vse države članice nimajo specializiranih kazenskih in civilnih sodišč. Vendar je večja verjetnost, da so v okviru takih struktur zagotovljeni otrokom prijazni prostori, orodja za zaščito in usposobljeni strokovnjaki za otroke. Države članice, ki takih struktur nimajo, bi jih morale vzpostaviti skupaj s sistemom pravnih/sodnih strokovnjakov, usposobljenih za otrokove pravice in otrokom prijazno pravosodje.

Določitev otrokove zrelosti

- Zrelost otroka je ključna za opredelitev načina njegovega sodelovanja v sodnem postopku. Države članice EU bi morale uvesti jasno pravno opredelitev zrelosti.
- Zaradi pomanjkanja jasnih meril lahko zdaj posamezni sodniki po lastni presoji ocenjujejo otrokovo zrelost. Države članice EU bi morale sprejeti objektivnejšo metodo ocenjevanja zrelosti otrok ob upoštevanju njihove starosti in sposobnosti razumevanja.

Vzpostavitev procesnih jamstev za zagotovitev udeležbe otrok

- Strokovnjaki menijo, da procesna jamstva v kazenskih postopkih, kot so otrokom prijazne prilagoditve okolja za zaslišanje, zmanjšujejo stres za otroka in tveganje za sekundarno viktimizacijo. V kazenskih in civilnih postopkih bi morale države članice EU zagotoviti snemanje zaslišanj z videokamero, vključno z zaslišanji pred sojenjem, da bi se izognili nepotrebni ponavljanju in zagotovili pravno dopustne dokaze. V kazenskih postopkih bi morale uvesti ukrepe za preprečevanje stika otroka z obtožencem in vsemi drugimi strankami v postopku, za katere bi otrok lahko menil, da ga ogrožajo. V kazenskih postopkih bi morale države članice EU proučiti možnost pogostejše uporabe mediacije namesto sojenja.

- Osem od desetih držav članic, vključenih v raziskavo, ima kazenskopravne določbe o pravici otrok do izjave, kadar so žrtve, šest držav članic pa ima take določbe o pravici otrok do izjave, kadar so priče. V civilnem pravu je odvisno od vrste zadeve zaslišanje otrok lahko obvezno, neobvezno ali pa sploh ni urejeno. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale uporabiti bolj vključujoč pristop, tako da bi procesna jamstva zajemala vse sodne primere, v katerih so v sodnem postopku udeleženi otroci, pri čemer bi bilo treba oceniti otrokovo zrelost.
- Države članice EU bi morale zagotoviti, da otroke zaslišujejo samo usposobljeni strokovnjaki, ter na zaslišanjih povečati prisotnost specializiranih usposobljenih strokovnjakov. To pomeni, da je treba zagotoviti usposabljanje za strokovnjake na področju tehnik otrokom prijaznega zaslišanja. Organi bi morali zagotoviti tudi, da otroka v vseh fazah sodnega postopka, zlasti med obveščanjem in pripravljanjem na zaslišanje, podpira oseba, ki ji otrok zaupa in je neodvisna od njegovih staršev. Tudi pri načrtovanju politike EU se je treba osredotočiti na usposabljanje strokovnjakov in usklajevanje izobraževalnih programov.

Zagotovitev brezplačne pravne pomoči, vključno z brezplačnim in preprostim dostopom do pravnega zastopanja za otroke

- Nekaterе države članice EU v kazenskih zadevah zagotavljajo brezplačno pravno pomoč samo tistim, ki so do tega finančno upravičeni. Kar zadeva civilne zadeve, anketiranci iz vseh držav poročajo o pomanjkanju pravnega zastopanja za otroke. Države članice EU bi morale vsem otrokom brezpogojno zagotoviti pravno pomoč. To bi moralo vključevati brezplačen dostop do pravnega zastopanja v vseh fazah postopka in odpravo birokratskih ovir, kot so dolgotrajni postopki ali preskus finančnih sredstev.
- Države članice EU bi morale zagotoviti, da so za vse otroke in njihove starše/skrbnike zagotovljene jasne smernice o dostopu do pravne pomoči ter da so na voljo specializirani pravniki za otroke, ki zastopajo otroke v civilnih in kazenskih postopkih.

Obetavna praksa

Uvedba skrbnikov, ki delajo v tandemu

V Združenem kraljestvu (Anglija in Wales) vsakemu otroku, ki je stranka v civilni zadevi, določijo skrbnika iz svetovalne in podporne službe sodišča za otroke in družine (Child and Family Court Advisory and Support Service), ki vodi postopek v imenu otroka. Skrbniki nadomeščajo otroke na sodišču ter so odgovorni za poročanje o njihovih željah in občutkih. Njihova naloga je tudi otrokom razložiti sodni postopek ter jih obveščati o poteku zadeve in končnem izidu. Skrbniki imenujejo tudi odvetnike, ki otrokom zagotavljajo pravno zastopanje v okviru tako imenovanega „modela delovanja v tandemu“. Kadar se mnenje skrbnika o otrokovih koristih razlikuje od mnenja otroka, lahko otroka ločeno zastopa drugi odvetnik.

Na Finskem se v primeru, ko zaradi navzkrižja interesov otrokovi starši ne morejo biti njegovi skrbniki med sodnim postopkom, imenuje skrbnik, ki zastopa otrokove koristi na sodišču. V nekaterih občinah na Finskem (na primer v regiji Kouvola-Kotka) se lahko kot začasna varuha (*ad litem*) imenujeta socialni delavec in pravni svetovalec, ki sodelujeta v okviru tako imenovanega „modela delovanja v tandemu“.

Skrajšanje trajanja postopka

- Sedem od desetih držav članic EU, vključenih v raziskavo, ima posebne pravne določbe za preprečevanje neutemeljenih zamud v kazenskih sodnih postopkih, ki zadevajo otroke, samo tri države članice pa imajo določen hitri postopek v civilnih zadevah, v katerih so udeleženi otroci, in še to le pod določenimi pogoji. Države članice EU bi morale uvesti učinkovite zaščitne ukrepe za preprečevanje neutemeljenih zamud.
- Določiti bi morale jasna pravila za omejitev dopustnega skupnega števila razgovorov in zaslišanj za otroke v civilnih in kazenskih zadevah. Da bi se zmanjšalo število zaslišanj, bi morale države članice EU okrepiti sodelovanje med strokovnjaki različnih področij, ki sodelujejo v postopku.

Zagotavljanje pravil in smernic za strokovnjake o zaslišanju otrok

- Ugotovitve terenske raziskave agencije FRA so pokazale, da so prakse zaslišanja na splošno odvisne od veččin posameznih strokovnjakov ter se razlikujejo med sodišči in regijami. Standardizirana natančna pravila ali smernice, kot se uporabljajo na Finskem ali v Združenem kraljestvu, prispevajo k zmanjšanju števila zaslišanj in izboljšanju komunikacije z otrokom.

Države članice EU bi morale zagotoviti, da so za vse strokovnjake, ki sodelujejo v vseh sodnih postopkih, zagotovljena jasna in otrokom prijazna pravila in smernice o zaslišanju otrok. Poleg tega je treba zagotoviti standardizacijo postopkov in usklajevanje med različnimi akterji, da bi se tako dosegla usklajenost zaslišanj. Kot referenčna točka se lahko uporabi obetavna praksa. Izmenjava smernic in obetavne prakse v državah članicah EU in med njimi bi pomagala izboljšati postopke.

Obetavna praksa

Priprava smernic za razgovore z otroki

V Združenem kraljestvu (Anglija in Wales) je Ministrstvo za pravosodje v poročilu za leto 2011 pripravilo smernice za razgovore z otroki, ki so žrtve in prič. Smernice z naslovom „Doseganje najboljših dokazov v kazenskih postopkih: smernice za opravljanje razgovorov z žrtvami in pričami ter za uporabo posebnih ukrepov“ (*Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*) (ABE)* so namenjene vsem, udeleženiim v zadevnih preiskavah, vključno s policijo, socialnimi delavci za odrasle in otroke ter pravniki. Izdela se lahko video zapis razgovora z otrokom, ki temelji na smernicah ABE in ki se lahko pozneje prikaže namesto otrokovega pričanja.

Škotska vlada je prav tako določila smernice za dobro prakso pri opravljanju razgovorov, ki jih je leta 2011 objavila v svoji publikaciji z naslovom „Smernice za skupne preiskovalne razgovore z otroki pričami na Škotskem“ (*Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*)**. Te smernice določajo, kako morajo potekati skupni razgovori, ki so posneti z videokamero ter jih vodijo posebej usposobljeni policisti in socialni delavci. Socialni delavci, usposobljeni za vodenje skupnih preiskovalnih razgovorov, delujejo v partnerstvu in na skupni lokaciji s policisti, da se omogoči hiter odziv za prošnje za razgovor. Čeprav se ti razgovori snemajo z videokamero, je običajna praksa, da otrok predloži neposredne ustne dokaze.

Na Finskem policisti in psihologi delajo na podlagi smernic za zaslihanje in obveščanje otrok, ki jih je pripravil nacionalni raziskovalni in razvojni center za socialno skrbstvo in zdravje (*Sosiaali- ja terveystiete tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes/Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, Stakes*)***. Finska je pripravila tudi poseben sklop smernic za razgovore z otroki, ki so žrtve spolne zlorabe in/ali napada s hudo telesno poškodbo.

* *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*: www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf.

** *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*: www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/o.

*** *Stakes 2003: Smernice za preiskovanje spolnih zlorab in napadov s hudo telesno poškodbo, ki so jih utrpeli otroci Opas lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä, niso javno dostopne*.

Uporaba otrokom prijaznih prostorov za zaslihanje otrok

- Tudi kadar so otrokom prijazne sobe na voljo za uporabo v kazenskih postopkih, se redko uporabljajo v civilnih zadevah. Države članice bi morale zagotoviti, da so otrokom prijazne sobe za razgovore na voljo ne le za kazenske zadeve, temveč da jih je mogoče uporabiti tudi za civilne zadeve, kadar ni drugih otrokom prijaznih

prostorov. Take sobe bi morale biti na voljo po vsej državi, tudi na podeželju.

- Obstajajo tudi velike razlike med državami članicami glede uporabe obstoječih otrokom prijaznih sob, ki so odvisne od dejavnikov, kot je dostop do lokacij z opremo za snemanje z videokamero. Zato bi bilo treba odpraviti tehnične in logistične ovire, da bi uporaba otrokom prijaznih sob postala standardna praksa.

Obetavna praksa

Uporaba otrokom prijaznih orodij za razgovore

Več držav uporablja igračam podobne pripomočke za lažje komuniciranje z otroki med zaslišanji. Otrokom prijazne sobe za razgovore na estonskih policijskih postajah so opremljene z anatomskimi lutkami za primere spolne zlorabe, ki jih je mogoče obleči in sleči. To orodje uporabljajo številne države. Na Finskem socialni delavci pogosto uporabljajo „kartice z medvedki“, ki otrokom pomagajo izraziti čustva. Oblikovane so tudi različice teh kartic za starejše otroke.

Finska, Kuovola. Gradivo, ki se uporablja med zaslišanji otrok, odvisno od njihove starosti in stopnje razvoja.

Talin, Estonija. Lutke, ki se uporabljajo med zaslišanji otrok.

- V otrokom prijaznih sobah so po navadi igrače, videosnemalniki in orodja za zbiranje dokazov, vendar strokovnjaki navajajo, da oprema pogosto ni prilagodljiva glede na starostno skupino. Države članice EU bi morale zagotoviti, da so take otrokom prijazne čakalnice ter sobe za razgovore in zaslišanja opremljene glede na potrebe različnih starostnih skupin.

Pravica do obveščeniosti

Pravica otrok, vključenih v sodne postopke, do obveščeniosti je ključna za njihovo učinkovito udeležbo in dobro počutje. Konkretna informacija, predložena v majhnih, sprejemljivih odmerkih v vseh fazah postopka, lahko sprostijo otrokovo nelagodje, ko se verjetno prvič sooča z zastrašujočim pravosodnim sistemom. Dobro obveščeni otroci imajo večjo samozavest in zaupanje v pravosodni sistem. Tako se počutijo varneje in govorijo bolj svobodno, kar pomeni, da se njihove izjave bolj upoštevajo in da lahko bolj polnopravno sodelujejo v postopku.

„Po mojem mnenju so precej prestrašeni in se bojijo priti sem, saj dejansko ne vedo, kaj se jim dogaja, zakaj so jih privedli sem, in so prestrašeni, to je otrokovo dožemanje. Neka deklica me je na primer nekoč vprašala: „Ali mi boste dali injekcijo?““ (Romunija, sodnik)

Za kazenske sodne postopke je pravica do obveščeniosti opredeljena v zakonodaji vseh držav članic EU, vključenih v raziskavo, razen Škotske v Združenem kraljestvu. Vendar so bile v razgovorih z anketiranci ugotovljene precejšnje razlike v načinu obveščanja otrok glede tega, katere informacije so jim predstavljene ter kdaj so predstavljene in kdo jih predstavi. Pravica do obveščeniosti je manj urejena na področju civilnih sodnih postopkov, kjer imajo pravni in socialni strokovnjaki večjo svobodo pri presojanju, katere informacije je treba predstaviti otroku.

„[Informacije] so zelo pomembne, ker če otroka ne seznanimo z njegovimi pravicami, o njih ne bo mogel izvedeti nikjer drugje. [...] Verjamem, da je za otroka prednost, če se zaveda, da lahko ima od nečesa korist, kar mu omogoči, da želi in hoče to izkoristiti.“ (Romunija, psiholog)

Starši so navadno tisti, ki so prvi obveščeni o postopku, in imajo pomembno vlogo pri predstavitvi informacij. Pogosto se od njih pričakuje, da bodo prvi predstavili informacije in gradivo svojim otrokom, celo kadar so iste informacije otrokom poslane tudi neposredno. Anketirani strokovnjaki so to prakso izpodbijali, ker imajo lahko starši pristranski vpliv, zlasti v civilnih postopkih.

„Dejansko ni nič načrtovano. V resnici za nas ni pomembno, da bi izvedeli, kakšne informacije so predstavljene otroku.“ (Francija, tožilec)

Kar zadeva vrsto informacij, ki bi jih bilo treba predstaviti, so se strokovnjaki s kazenskopravnega in civilnopravnega področja strinjali, da je treba otroke obvestiti o njihovih pravicah, fazah postopka, o tem, kaj lahko pričakujejo od zaslišanja, in o zaščitnih ukrepih, ki so na voljo. Več strokovnjakov je spregovorilo o tem, kako poiskati pravo ravnovesje med primerno obveščenostjo otrok in njihovo preobremenjenostjo z informacijami. Konkretno razumljive informacije lahko zmanjšajo zaskrbljenost, medtem ko lahko prevelika količina informacij zaskrbljenost še poveča.

„Otrok mora imeti nekaj informacij, vendar mu jih je treba dajati v določenih odmerkih.“ (Estonija, odvetnik)

Otrokova starost in stopnja razvoja vplivata na njegovo sposobnost razumevanja informacij o postopku. Zato morajo biti informacije prilagojene starosti otrok, stopnji razvoja, okolju, iz katerega izhajajo, in duševnemu stanju. Strokovnjaki so bili enotnega mnenja, da je treba otrokom priskrbeti zadostne informacije in da lahko celo zelo mlajni otroci razumejo pomen svojega pričanja. Vendar so menili, da morajo mlajši otroci razumeti samo splošni postopek in svojo vlogo v njem, ne pa vseh pravnih podrobnosti.

Kanali, ki se uporabljajo za posredovanje informacij, obsegajo spletna gradiva, ki strokovnjake usmerjajo, kako in o čem obveščati otroke, sodne pozive ali informativne dopise, napisane, zato da bi jih prebrali odrasli, ustne razlage otrokom o njihovih pravicah ali posebej pripravljene informativne brošure za otroke iz različnih starostnih skupin ali jezikovnih ozadij. Starši in strokovnjaki, ki podpirajo otroka (socialni delavci, pravni zastopniki), bi prav tako morali prejeti informativno gradivo, pripravljeno za otroka, da bi mu lahko informacije predstavili v preprostem in razumljivem jeziku.

„Vsaka nova oseba, ki pride, ima drugačen pristop do otrok, drugačno stališče in razumevanje dela, ki ga je treba opraviti [...] stvari ne delujejo učinkovito. Na primer, če smo imeli pred enim letom neko zadevo [...] in je z otrokom delal kolega (ali jaz), nato pa je imel pozneje nek drug kolega nov sodni poziv priči in je vodil novo zadevo z istim otrokom ter mu predstavil informacije na drug način. Otrok je morda zmeden ali pa morda ni zmeden.“ (Bolgarija, socialni delavec)

Pravica do obveščeniosti se uporablja ne le, ko so otroci že udeleženi v sodnem postopku, temveč tudi, preden se postopek začne, da bi se jih seznanilo, da imajo pravico do izjave o vprašanih, ki jih zadevajo. Francija uporablja celovit pristop.

Anketiranci so navedli, da je mogoče izboljšati splošno uresničevanje pravice otrok do obveščeniosti v kazenskih in civilnih postopkih. Če je informativno gradivo prilagojeno potrebam otrok ob upoštevanju njihove starosti in zrelosti ter če so na voljo posebne storitve obveščanja, kot so obiski pred sojenjem, se otroci počutijo varne in govorijo bolj svobodno, kar pomeni, da se njihove izjave bolj upoštevajo.

Obetavna praksa

Dostopnost pravnih informacij in svetovanja za otroke

V Franciji so v več mestih vzpostavili kontaktne točke, kjer imajo otroci dostop do specializiranih pravnikov, ki jih seznanijo z njihovimi pravicami, ter do svetovanja in podpore v civilnopravnih in kazenskopravnih zadevah. Ta srečanja so brezplačna in zaupna, kontaktne točke pa pogosto ponujajo možnost kratkih obiskov ter dežurne telefonske linije in predstavitve za povečanje ozaveščenosti v šolah.

Ta oglas predstavlja program odvetnika za otroke (Avoc'enfants), v okviru katerega se lahko otroci in mladi, udeleženi v civilnih ali kazenskih zadevah, za nasvete in informacije o svojih pravicah obrnejo na pravnika, specializiranega za vprašanja otrok.

Obvezni postopki, ki določajo, kako, kdaj in o čem obveščati otroke ter kdo naj jih obvešča

- Strokovnjaki po navadi menijo, da so nacionalni okviri na področju kazenskega in civilnega prava preveč splošni. Manjkajo podrobne ureditve, ki določajo, kako, kdaj in o čem je treba obveščati otroke ter kdo naj jih obvešča. Predstavljene informacije se zato razlikujejo, otroci pa so pogosto nezadostno obveščeni. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti, da je pravica do obveščenosti zagotovljena vsem otrokom in za vse sodne postopke v obliki zakonskih določb.
- Zdi se, da je zagotavljanje informacij o odločitvah sodišča najšibkejši člen v vseh državah članicah, vključenih v raziskavo. Obveščanje po sojenju mora vključevati jasno navedbo otrokovih pravic in možnosti, ki so mu na voljo, vključno s pravico do pritožbe in storitvami po sojenju. Take informacije je treba vedno predstaviti v otrokom prijaznem jeziku ter jih ustrezno prilagoditi starosti in zrelosti otroka.
- Obveznost obveščanja otrok je na civilnopravnem področju še manj izrazita kot na kazenskopravnem področju. Otroci so do starosti, ko pridobijo pravno sposobnost, obveščeni predvsem prek staršev ali zakonitih zastopnikov. Države članice bi morale proučiti možnost povečanja vloge psihologov in ustreznih socialnih strokovnjakov v takih postopkih ter razširitve obsega informacij, ki se priskrbijo otroku.

Obetavna praksa

Obveščanje otrok žrtev o rezultatu postopka

V Nemčiji so zakon o zaščiti žrtev iz leta 1986 in dva reformna zakona o pravicah žrtev okrepili pravice žrtev in prič. Ti zakoni vsebujejo obveznost obveščanja žrtev o končni sodbi in zagotovitev dostopa žrtvam do sodnih spisov. Podobno praksa na Finskem zagotavlja, da so otroci žrtve obveščeni o rezultatu postopka. Za žrtve, mlajše od 15 let, se sodba vroči otrokovemu pravnemu svetovalcu ali skrbniku. Pravni svetovalec je nato odgovoren za obveščanje otroka in družine. Skrbnik ali pravni svetovalec otroka obvesti tudi o vseh praktičnih vidikih sodbe, na primer plačilo odškodnine. Če je otrok starejši od 15 let, se mu sodba vroči osebno.

Razpoložljivost podpornih storitev za ustrezno obveščanje otrok in njihovih staršev

- Podporne storitve, zlasti za žrtve in priče, imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju informacij otrokom in njihovim staršem, pripravi otrok na zaslišanja na sodišču, pri spremljanju otrok med sodnim postopkom, pri spremljanju njihovega razumevanja in zagotavljanju njihove splošne varnosti. Vključujejo lahko obiske pred glavno obravnavo, med katerimi je otrok seznanjen s sodišči, obiske na domu ter podporo pred sojenjem, med njim in po njem. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti, da so podporne storitve vzpostavljene in zagotovljene vsem otrokom, udeležencem v sodnih postopkih.

Obetavna praksa

Zagotovitev posrednika za razgovore in zaslišanja

Posredniki so pomembna dopolnitev ukrepov pravne podpore, ki so na voljo otrokom v Združenem kraljestvu (Anglija in Wales). Posrednik lahko pomaga pri načrtovanju in izvedbi razgovora pri policiji, predloži pisno poročilo sodišču o otrokovih komunikacijskih sposobnostih in svetuje med zaslišanjem otroka, če je tehnika zasliševanja neprimerna. Vendar pa stroški, povezani s posredniki, in njihova omejena razpoložljivost preprečujejo, da bi bili uvedeni kot standardni podporni ukrep. Medtem ko se registrirani posredniki vse pogosteje uporabljajo za podporo zelo majhnim otrokom ali otrokom s posebnimi vrstami invalidnosti, ki otežujejo komunikacijo, pa navadno niso na voljo za mlade, ki ne spadajo v posebno ranljivo skupino. Kljub temu sodniki navajajo, da jih je izkušnja s posredniki spodbudila, da v primeru neprimerne tehnike zasliševanja zaustavijo zaslihanje tudi, če posrednik ni prisoten.

Za dodatne informacije glej zakon iz leta 1999 o pravnem varstvu mladoletnih oseb in zbiranju dokazov v kazenskih postopkih (Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999) www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents

- Čeprav večina držav članic zagotavlja podporne storitve, je splošno mnenje, zlasti med socialnimi strokovnjaki, da bi bilo treba narediti veliko več. Zdi se, da so države članice, ki nimajo obveznih zahtev za postopke obveščanja, svoje podporne programe osredotočile na hujše primere in posebne vrste kaznivih dejanj, kot so trgovina z ljudmi ali spolna zloraba, ter na žrtve, ne pa tudi na priče. Poleg tega se otrokom in njihovim

staršem pogosto ne priskrbi dovolj informacij o podpornih storitvah, ki so na voljo, in jih zato ne morejo izkoristiti. Sprejeti bi bilo treba ukrepe za zagotovitev, da se otrokom in njihovim staršem ali skrbnikom priskrbijo informacije o podpornih storitvah in dostopu do njih. Poleg tega bi morale države članice priznati pomembno vlogo staršev v obveščanju in podpiranju otrok ter podpreti prizadevanja za povečanje ozaveženosti staršev in njihove podpore.

Ena oseba, odgovorna za pripravo, obveščanje in pomoč otroku pred sodnim postopkom, med njim in po njem

- Nacionalni okviri na področju kazenskega in civilnega prava so navadno preveč splošni in ne določajo, kdo mora obveščati otroka. Posredovanje informacij je tako prepuščeno staršem ne glede na to, ali so sami dobro obveščeni in nepristranski. V drugih primerih lahko strokovnjaki razvijejo svoje prakse, ki so pogosto različne. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti, da imajo strokovnjaki jasna pravila in smernice za obveščanje otrok, da se tako zagotovi dosleden in standardiziran otrokom prijazen pristop. V ta namen je treba zagotoviti tudi primerno usposabljanje za vse strokovnjake, vključene v obveščanje otrok.
- Raziskava je pokazala, da so otroci premalo obveščeni, kadar ni imenovan en strokovnjak kot kontaktna točka za obveščanje otrok in njihovo pripravo med celotnim sodnim postopkom. Zato bi morale države članice proučiti možnost določitve ene take odgovorne osebe, ki bi morala biti ustrezno usposobljena in otroku na voljo v vseh fazah postopka ter delovati kot posrednik med otrokom in službami za podporo in zaščito otrok, policisti, sodniki, tožilci, pravniki in starši. Socialni strokovnjaki se štejejo kot primerni za to vlogo, ker lahko otroka podpirajo dlje kot sodniki in drugi pravni strokovnjaki. Če ni na voljo ena kontaktna točka, bi morale države članice zagotoviti, da se različni akterji, odgovorni za obveščanje, učinkovito usklajujejo med seboj.

Razpoložljivost otrokom prijaznih informacij

- Več držav je pripravilo otrokom prijazno gradivo kot pomoč pri razlagi sodnega postopka, otrokovih pravic, vlog oseb, vključenih v postopek, sodnih pozivov in pravnih obvestil za otroke ter kako poteka sojenje na sodišču. V nekaterih državah otrokom preprosto dajo enako gradivo, kot se uporablja za obveščanje odraslih, pa še

to ni vedno na voljo. Države članice bi morale določiti jasna standardizirana pravila za otrokom prijazno obveščanje otrok, udeleženih v vseh sodnih postopkih, da se zagotovi njihova enaka obravnava. Uporabiti bi morale različne kanale in oblike, kot so brošure in letaki, ki so na voljo v spletni in tiskani obliki, vključno s pisnimi in ustnimi informacijami. Znotraj držav članic in med njimi bi bilo treba izmenjati in uporabiti gradiva, ki so že pripravljena.

Obetavna praksa

Zagotavljanje otrokom prijaznih informativnih brošur

Škotska organizacija za zaščito otrok Scottish Children Reporter Administration je pripravila vrsto letakov za otroke o postopku zaslišanja otrok in njihovi vlogi v njem. Letaki so na voljo za različne starostne skupine: od pet do osem let, od osem do dvanajst let ter trinajst in več let*. Predstavniki organizacije pošlje letak otroku (oziroma, če je otrok mlajši od 12 let, njegovim staršem) skupaj z „razlogi za napotitev“. Socialni delavec opravi razgovore z otrokom na podlagi teh gradiv, pri čemer mu razloži, kaj se bo zgodilo na zaslišanju, in odgovori na njegova vprašanja. Odvisno od starosti in sposobnosti otroka lahko socialni delavec opravi igralno terapijo. Organizacija je opravila raziskavo z otroki o učinkovitosti svojega sedanjega zagovorništva otrok in ugotovila, da otroci niso prejeli dovolj informacij. Pripravila je projekt za spremembo svojih gradiv, ki jih je dopolnila s prispevki otrok, ki imajo izkušnje s sistemom**.

* Škotske brošure: www.scotland.gov.uk.

** *Getting It Right For Every Child – Children and young people's experiences of advocacy support and participation in the Children's Hearings System: Big Words and Big Tables:* www.gov.scot/Publications/2006/04/27142650/0.

Pravica do zaščite in zasebnosti

Mednarodni standardi dajejo jasno prednost zaščiti otrok, udeleženih v sodnih postopkih, in hkrati spodbujajo njihovo udeležbo. Zaščitenost in varno okolje je nujno, da bi otroci lahko polno in učinkovito sodelovali ter da bi preprečili morebitno ponovno travmatizacijo.

Ukrepi za zaščito otrok obstajajo na številnih ravneh celotnega postopka, njihovo izvajanje pa je treba obravnavati kot pomemben način zagotavljanja otrokom prijaznega pravosodja. Pomembni so za

zagotavljanje pravice otrok do izjave in obveščeniosti brez razlikovanja, pri čemer se upoštevajo otrokove koristi, vključno z ukrepi za varstvo otrokove zasebnosti. Na splošno obstoj doslednih in sistematičnih otrokom prijaznih praks, ki sledijo jasnim predpisom in smernicam, povečuje verjetnost, da je otrok zaščiten in varen. Vendar strokovnjaki trdijo, da je na nekaterih področjih pomembna tudi prožnost, ki omogoča prilagoditev pristopa za vsak primer posebej.

„Seveda ne morete zagotoviti, da [informacije] vedno ustvarijo varnost; celo nasprotno, ustvarijo lahko celo večjo zaskrbljenost. Na nek način kot odrasli ne bi smeli preveč razmišljati o tem, da je treba otroke zavarovati. Seveda je neizogibno, da razmišljate tudi o tem elementu, da je naloga zaščite otroka pomembnejša od naloge otrokovega sodelovanja v zadevi. [...] Vendar če boste govorili le o zadevi in o tem, kako bo potekala, to ne more nikoli škoditi.“ (Finska, skrbnik (drug strokovnjak))

Ugotovitve terenske raziskave agencije FRA in podatkovne zbirke Evropske komisije so pokazale, da je velika večina držav članic, vključenih v raziskave, storila že veliko, da bi otroke, ki sodelujejo v kazenskih postopkih, zaščitila pred škodljivimi vplivi in zavarovala njihovo zasebnost. Zdi se, da sta pravici otrok do zaščite in zasebnosti najrazvitejši gledano s strukturnega in postopkovnega vidika. Pravica otrok do zasebnosti je urejena tudi v več oblikah civilnega prava.

Sprejeti je treba preventivne ukrepe za zaščito otrok pred krivicami, kot so povračilni ukrepi, ustrahovanje in ponovna viktimizacija. Ti ukrepi so zlasti pomembni, ko je otrok žrtev nasilja v družini ali zlorabe s strani bližnjih skrbnikov. Zasebnost otrok je resno ogrožena tudi, ko pridejo v stik s pravosodnim sistemom, zlasti kadar se za primer zanimajo sredstva javnega obveščanja. V zvezi s tem Smernice Sveta Evrope določajo vrsto zaščitnih ukrepov, ki zagotavljajo, da je zasebnost otrok v celoti zavarovana. Sredstva javnega obveščanja zlasti ne smejo objaviti osebnih informacij o otrocih in njihovih družinah, kot so imena, slike in naslovi. Spodbujati je treba uporabo videokamer pri zaslišanju otrok ali predložitvi dokazov. V takih primerih so lahko navzoče samo osebe, ki so neposredno vključene v postopek, vse informacije, ki jih posreduje otrok, pa je treba obravnavati zaupno, če obstaja nevarnost, da bi otroku lahko povzročile škodo. Poleg tega bi bilo treba dostop do osebnih podatkov in njihovo posredovanje dovoliti le, kadar je to nujno potrebno, pri čemer je treba upoštevati otrokove koristi.

Sistemi zaščite otrok

- Države članice morajo zagotoviti, da so otroci, udeleženi v sodnih postopkih, obravnavani kot osebe, ki potrebujejo posebno zaščito, pri čemer se upoštevajo njihova starost, zrelost, stopnja razumevanja in morebitne težave s sporazumevanjem. Sistemi zaščite otrok bi morali temeljiti na celostnem in ciljno usmerjenem pristopu, ki poleg otrokovih posebnih potreb v splošnem smislu upošteva tudi vse druge vidike njihove ranljivosti, na primer, ko so žrtve ali priče spolne zlorabe ali nasilja v družini ali ko gre za invalide otroke ali otroke s statusom migranta. To pomeni, da bi bilo treba okrepiti sistem, v katerem so za zadeve, povezane z otroki, odgovorni strokovnjaki, ki so usposobljeni za zaščito in varnost otrok ter lahko pomagajo opredeliti morebitne posebne potrebe glede zaščite. Pri načrtovanju politike EU se je treba osredotočiti na zagotavljanje smernic za učinkovite usklajene sisteme zaščite otrok.

Obetavna praksa

Varstvo otrokove identitete na spletu

V Estoniji se v dokumentih sodišča, ki so na voljo javnosti (vključno z dokumenti na spletišču sodišča), ne objavljajo podatki o otrokovi identiteti, na otroka pa se sklicujejo le z njegovimi začetnicami.

Francoski zakoni o svobodi tiska prav tako določajo, da je treba otroke žrtve zaščititi pred javnim razkritjem njihovih imen.

Vir: Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (1881), člen 39 bis

Vzpostavitev procesnih jamstev za zagotovitev zaščite otrok

- V nacionalnih pravnih okvirih so določeni različni zaščitni ukrepi za sodne obravnave, ki jih je treba upoštevati kot temelj za zagotavljanje otrokom prijaznega pravosodja. Vendar se v praksi ti ukrepi pogosto premalo uporabljajo, njihovo izvajanje pa je na splošno prepuščeno presoji sodnikov. Nekateri so tudi omejeni z otrokovo starostjo ali njegovo vlogo v postopku, tako da jih na primer ščitijo kot žrtve, ne pa kot priče. Države članice bi morale vzpostaviti procesna jamstva in spremljati njihovo izvajanje za zagotovitev, da so vsi otroci, ki so udeleženi v kakršnih koli sodnih postopkih, zaščiteni pred škodljivimi vplivi, morebitno ponovno travmatizacijo in razkritjem identitete pred postopkom ter med njim in po njem.

- Taki zaščitni ukrepi vključujejo video zapise, katerih uporaba bi morala biti običajna praksa v kazenskih postopkih in neobvezna v civilnih postopkih. Okolje je prav tako treba prilagoditi, da se omeji število razgovorov, uredi navzočnost strokovnjakov ter zagotovi dostop do podpornih storitev in oseb, ki zagotavljajo redno podporo otrokom med postopkom in po njem.
- Policijske postaje, sodišča in druge lokacije, kjer potekajo zaslišanja otrok, morajo biti opremljene z delujočimi napravami za snemanje, strokovnjaki pa morajo biti usposobljeni za njihovo uporabo. Človeške vire in finančna sredstva je treba primerno dodeliti.
- Ukrepi za zaščito identitete bi morali varovati zasebnost otrok, udeleženih v sodnih postopkih, na primer z zagotavljanjem, da so posnetki varno shranjeni v skladu z zakonodajo o varstvu podatkov.

Obetavna praksa

Preprečevanje stika med otrokom in obtožencem

V centru za podporo žrtvam okrožja Tartumaa (*Tartumaa Ohvriabikeskus*) v Estoniji so uredili ločen vhod na zadnji strani stavbe za posebej travmatizirane otroke. Tudi na Finskem imajo nekatera sodišča ločene vhode, v Združenem kraljestvu pa so ločeni vhodi in čakalnice zelo cenjeni vidiki sodišč.

Estonija: Ločen vhod na zadnji strani zgradbe centra za podporo žrtvam okrožja Tartumaa.

- Države članice bi morale uvesti ukrepe za preprečitev stika z obtožencem med zaslišanji (kot so videopovezave v živo, zasloni, ki varujejo otroka pred obtožencem, ali izločitev obtoženca iz sodne dvorane med otrokovim pričanjem) ter tudi pred zaslišanji in po njih. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti otrokom prijazno okolje v vseh fazah postopka, pri čemer bi morala biti vsa sodišča in policijske postaje opremljene z ustreznimi otrokom

prijaznimi čakalnicami in imeti ločene vhode. Zagotoviti je treba njihovo sistematično uporabo, da se prepreči, da bi otrok srečal domnevnega storilca ali družinskega člana, ki je z njim v konfliktu, in zavaruje otroka pred strogim okoljem, medtem ko čaka na zaslišanje.

Pravica do zaščite pred diskriminacijo

V Smernicah Sveta Evrope so kot temeljna načela otrokom prijaznega pravosodja določeni zaščita pred diskriminacijo, otrokove koristi, dostojanstvo in pravna država. Strokovnjaki, s katerimi so bili opravljeni razgovori, so navedli, da je zaščita pred diskriminacijo še zlasti pomembna za invalidne otroke ali otroke drugih nacionalnih ali etničnih pripadnosti.

Anketiranci so kljub veljavnim pravnim predpisom o enaki obravnavi opozorili na težave v zvezi z otroki v ranljivih položajih, ki se razlikujejo od države do države. V nekaterih državah so anketiranci opozorili na obravnavo romskih otrok, v drugih pa na žrtve trgovine z ljudmi. V vseh primerih so poudarili potrebo po prilagoditvi posebnim potrebam otrok ter izrazili zaskrbljenost zaradi nezadostne strokovne usposobljenosti oseb, ki so v stiku z otroki, in dostopnosti okolij.

„[...] Ni nobenega sistema, v okviru katerega bi se poskrbelo za te otroke [invalidne], vsi prelagajo ta problem na druge. [...] Takoj ko smo soočeni z otrokom, ki ima take težave in ki potrebuje sodelovanje različnih deležnikov – socialnih, zdravstvenih, izobraževalnih in sodnih –, nenadoma spoznamo, da sistem ne deluje, saj ni bil zasnovan tako, da bi poskrbel za te otroke.“
(Francija, tožilec)

Otroke je treba v sodnih postopkih obravnavati enako ne glede na spol, raso, barvo kože, etnično ali družbeno poreklo, genetske značilnosti, jezik, vero ali prepričanje, politična ali druga prepričanja ali mnenja, pripadnost narodni manjšini, premoženje, rojstvo, invalidnost, starost, spolno usmerjenost, spolno identiteto ali spolno izražanje. Države članice bi morale posebno pozornost posvetiti otrokom v posebej ranljivih položajih, kot so tisti, ki živijo v skrajni revščini, ali migrantski otroci, ločeni od svojih družin.

Zagotavljanje enake obravnave vseh otrok, udeleženih v sodnih postopkih

- Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti enako obravnavo otrok v vseh zadevnih procesnih jamstvih ter vseh stvareh, ki se zagotavljajo za otroke pred sodnim

postopkom, v katerem so udeleženi, ter med njim in po njem. Za vse otroke bi morale biti na voljo informacije o dostopu otrok do sodnega varstva, razvrščene po skupinah (kot na primer za otroke v posebej ranljivih položajih), da se zagotovi ciljno usmerjen pristop in spremlja dostopnost sodnega varstva.

- Anketiranci so izrazili zaskrbljenost zaradi pomanjkanja strokovnega znanja in izkušenj o različnih vprašanjih, kar lahko zmanjša dostopnost storitev. Vsi strokovnjaki bi morali biti seznanjeni z različnimi ranljivimi položaji, v katerih so lahko otroci, ter v takih primerih prenesti naloge na izvedence ali z njimi sodelovati. Določiti bi bilo treba smernice in protokole, ki bi strokovnjake vodili skozi take postopke ter bi bili vključeni v svežnje ukrepov za zaščito in varnost.
- Britanski anketiranci so pozitivno sprejeli pobudo Združenega kraljestva za prevod sedanjega otrokom prijaznega gradiva v različne jezike. Izpostavili so tudi druge primere pozitivne prakse, vključno s policistkami, ki so žrtve spolne zlorabe, in smernicami Združenega kraljestva za tožilce o zaslišanju oseb z motnjami v duševnem razvoju. Države članice bi morale zagotoviti posebne smernice in določbe, ki urejajo in določajo, kako podpirati otroke, udeležene v sodnih postopkih, vključno z zagotavljanjem ustreznih informacij v zanje razumljivem jeziku in obliki, ob upoštevanju potreb po tolmačenju in prevajanju oziroma ovir, povezanih s telesnimi ali drugimi okvarami.

DEJAVNOST AGENCIJE FRA

Obravnavanje sovražnosti do invalidnih otrok

Ciljno usmerjena sovražnost do invalidnih otrok je področje, za katerega je v vseh državah članicah EU značilna ogromna podatkovna vrzel. Agencija FRA načrtuje inovativen projekt, ki naj bi odpravil nezadostno poročanje o zlorabi, premajhno podporo in slabo ozaveščenost invalidnih otrok o pravicah ter analiziral prakso, ki obravnava ta vprašanja.

Celovite primerjalne informacije o zakonodajah, politikah in storitvah, ki so na voljo v EU, bodo institucijam EU, državam članicam in civilni družbi pomagale učinkovito odpraviti tako sovražnost. Poročilo bo na voljo leta 2015.

Več informacij je na voljo na spletnem naslovu: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility>

- Države članice bi morale posebno pozornost posvetiti olajšanju dostopa do sodnega varstva ter zagotavljanju potrebne pravne pomoči, pravnega zastopanja in podpore za otroke v posebej ranljivih položajih.

Načelo otrokovih koristi

V Smernicah Sveta Evrope so kot eno od štirih temeljnih načel otrokom prijaznega pravosodja določene otrokove koristi.

Čeprav je pojem otrokovih koristi vključen v normativne okvire večine držav članic EU, vključenih v raziskavo, ga je večina anketirancev zaznala kot zapleten in nejasen izraz, ki se ga različno razlaga, ter navedla, da manjkajo orodja za ugotavljanje, ocenjevanje in poročanje o ravnanju v skladu z otrokovimi koristmi. Kritizirali so pomanjkanje konkretne opredelitve, kar bi po njihovem mnenju lahko povzročilo manipulacijo, pristranskost in sprejemanje odločitev, ki v resnici ne varujejo pravic otrok.

„Otrokove koristi‘ – v kakšnem smislu? V kazenskem pravu je pomembna resnica, objektivna resnica. Za otroka to pomeni, da če je žrtev kaznivega dejanja, bi moral biti storilec kaznovan.“ (Bolgarija, sodnik)

Odbor za pravice otrok¹ poudarja, da „mnenje odrasle osebe o otrokovih pravicah ne more preglasiti obveznosti spoštovanja vseh otrokovih pravic v skladu s Konvencijo. Opozarja, da v Konvenciji ni hierarhije pravic; vse v njej določene pravice so v ‚otrokovo korist‘ in nobene pravice ne more ogroziti negativna razlaga otrokovih koristi.“

Odbor je za lažje razumevanje in uporabo tega načela opredelil sedem elementov, ki jih je treba upoštevati pri ocenjevanju otrokovih koristi: pravica otrok do izražanja svojega mnenja v vsaki odločitvi, ki jih zadeva; otrokova identiteta; ohranitev družinskega okolja in odnosov; skrb za otroka, njegova zaščita in varnost; ranljivi položaji; pravica do zdravja in pravica do izobraževanja.

Uporaba načela otrokovih koristi

- Izvajanje načela otrokovih koristi pomeni izvajanje otrokovih pravic. Kot je razložil odbor za pravice otrok, je treba otrokove koristi razumeti kot pravico, načelo in postopkovno pravilo. Za to so potrebna jasna pravna merila, ki preprečujejo kakršno koli negativno razlago, vendar za zdaj očitno ni takih meril.

¹ Odbor za pravice otrok (2013), splošna pripomba št. 14 o pravici otrok do upoštevanja otrokovih koristi kot glavnega vodila (člen 3, 1. odstavek), CRC/C/GC/14.

- Strokovnjaki navajajo tudi, da manjkajo orodja za ugotavljanje, ocenjevanje in poročanje o ravnanju v skladu z otrokovimi koristmi. Pravni predpisi bi zato morali določati tudi zahtevo, da morajo odločitve vsebovati „razlago, iz katere je razvidno, kako se je pravica spoštovala v odločitvi, tj. kaj se je štelo, da je v otrokovo korist, na katerih merilih to temelji in kako so bile otrokove koristi primerjane z drugimi razmisleki“².

Usposabljanje strokovnjakov

V Smernicah Sveta Evrope iz leta 2010³ je jasno razloženo, da je za učinkovito udeležbo otrok pomembno, da so ti v stiku s specializiranimi in usposobljenimi strokovnjaki, ki morajo otroke obveščati, zaslišati in zaščititi.

Vendar se to ne zgodi vedno. Potreba po usposabljanju strokovnjakov, ki delajo z otroki, je zlasti razvidna iz nizke stopnje ozaveščenosti anketiranih strokovnjakov o Smernicah Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje. Strokovnjakom bi bilo zato treba zagotoviti usposabljanje o otrokovih potrebah in pravicah, komunikacijskih tehnikah in otrokom prijaznih postopkih ob upoštevanju razlik v starosti in osebnih okoliščin.

„Veliko stvari [...], za katere sem imel občutek, da sem jih že prej delal mogoče nekako intuitivno pravilno, vendar je seveda dobro slišati, kako je treba to delati pravilno s psihološkega vidika, ter nato biti sposoben popraviti napake in poskrbeti, da se teh smernic tudi nekoliko držimo. Želim si, da bi bilo veliko več usposabljanj, ker ni popolnoma ničesar takega v pravosodnem izobraževanju.“
(Nemčija, sodnik za družinsko pravo)

Približno dve tretjini anketiranih strokovnjakov se je udeležilo programov usposabljanja, pri čemer je večja verjetnost, da se usposabljanja udeležijo socialni kot pravni strokovnjaki. Čeprav v številnih državah pravni predpisi določajo, da je usposabljanje obvezno, sta po navadi njegovo izvajanje in udeležba prostovoljna. Vzpostavljenih je več uspešnih programov usposabljanja, vendar se zdi, da so v nekaterih državah članicah premalo razpoložljivi. Veliko strokovnjakov je predlagalo izboljšave, na primer več usposabljanj o komunikaciji z otroki za sodnike in o pravnih sistemih za socialne strokovnjake. Strokovnjaki so prav tako navedli, da je uspeh tehnik pravosodja za otroke odvisen od vrste dejavnikov, vključno z osebnostjo, starševstvom in sodelovanjem.

„Ne bi smeli dovoliti, da zadeva ne uspe zaradi strokovne neusposobljenosti in pomanjkanja izkušenj preiskovalcev, tožilcev, policistov, ki preiskujejo zadevo, in/ali sodnikov ali organov pregona na splošno, medtem ko bi jo lahko rešil izkušen strokovnjak. V neki točki se ljudje razočarajo nad pravosodnim sistemom. Kje je problem? Problem je pomanjkanje usposabljanja za te uradnike, za nas, za državo. To je v naši pristojnosti.“ (Bolgarija, sodnik)

Številni anketiranci so navedli, da je premalo specializacije in ustreznega usposabljanja za delo z otroki na vseh poklicnih področjih pravosodja za otroke. Menijo, da bi imeli pravni strokovnjaki koristi od usposabljanja o komuniciranju z otroki, socialnim strokovnjakom pa bi koristilo usposabljanje o zakonodaji, povezani z otroki.

Splošno usposabljanje in usposabljanje na delu za vse strokovnjake, ki so v stiku z otroki

- Države članice EU ter nacionalne in evropske poklicne zbornice bi morale zagotoviti, da imajo strokovnjaki, ki delajo z otroki, ustrezno obvezno usposabljanje o otrokovih pravicah, komuniciranju z otroki in zakonodaji, povezani z otroki. To vključuje ne le sodnike in tožilce, temveč tudi osebe, ki so prve v stiku z otroki, kot so policisti in sodno osebje.
- Tečajje usposabljanja je treba organizirati na nacionalni ravni z usklajenimi izobraževalnimi programi, da se strokovnjakom zagotovijo enake možnosti učenja in prepreči neenaka obravnava otrok glede na to, kje živijo. Spodbujati je treba izmenjavo obetavnih praks v državah članicah in med njimi ter razvoj modulov usposabljanja na ravni EU.
- Usposabljanje bi bilo treba dopolniti z nadzorom in multidisciplinarno izmenjavo praks med strokovnjaki.

² Ibid.

³ Sveta Evrope (2010), *Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje*, oddelek IV A 4, 5.

Obetavna praksa

Usposabljanje policistov za razgovore z otroki

Finska zagotavlja enoletni interdisciplinarni program usposabljanja za razgovore, namenjen policistom in zdravstvenim strokovnjakom, ki izvajajo zaslišanja otrok. Usposabljanje organizirata Državna policijska uprava in Forenzični psihiatrični center. Tečaja se je udeležila večina policistov in psihologov, ki delajo v kazenskih postopkih, in njihovo splošno mnenje je, da je usposabljanje prispevalo k otrokom prijaznemu postopku v predhodni obravnavi.

Podobno se morajo na Hrvaškem policisti udeležiti trimesečnega programa usposabljanja, ki ga organizira Ministrstvo za notranje zadeve. Po končanem usposabljanju prejmejo potrdilo in so pooblaščen za podpisovanje policijskih poročil v zadevah, v katerih so udeleženi otroci.

Multidisciplinarno sodelovanje

Mednarodni standardi, kot so Smernice Sveta Evrope, pozivajo h krepitvi strokovnega sodelovanja na različnih področjih, da se olajša izvajanje postopkov in odločanja.

„Ste v nasprotujočem si sistemu, hkrati pa je to sodelujoč proces in tukaj ne poznam nobenega pravnika, ki ne dela v takem okviru. To je sodelovanje.“ (Združeno kraljestvo, socialni delavec)

Multidisciplinarno in interdisciplinarno sodelovanje imata lahko številne oblike. Lahko gre za splošne oblike sodelovanja, ki so del osnovnega pristopa pri obravnavi postopkov ali ki se nanašajo na posebne primere. Obstaja lahko tudi med številnimi osmi: znotraj ene poklicne skupine ali med različnimi poklici (kot je skupinsko delo, pri katerem sodelujejo socialni in pravni strokovnjaki), znotraj različnih pravosodnih področij in med njimi (kot je boljše usklajevanje med civilnimi in kazenskimi

postopki) ali kombinacija obojega (kot so sodniki in socialni delavci, ki izmenjujejo dobro prakso ali obravnavajo zadeve, v katere so vključeni otroci, udeleženi v kazenskih in tudi civilnih postopkih).

Več držav je formalno uredilo sporazume ali protokole za spodbujanje strokovnega sodelovanja. Vendar večina multidisciplinarnega sodelovanja poteka neformalno ter temelji na osebnih mrežah in povezavah. Anketiranci so navedli uspešne in neuspešne primere formalnih in neformalnih sistemov sodelovanja, zato ni jasno, ali ima en sistem prednosti pred drugim. Kljub uspešnim primerom pa takih sistemov v državah članicah EU močno primanjkuje.

„Smo na nasprotnih bregovih. To je zapleteno in ni naravno za multidisciplinaren način dela. Bolj se bomo multidisciplinarno usposabljali, bolj bomo sposobni delati na multidisciplinaren način.“ (Francija, nevladna organizacija)

Anketiranci menijo, da je ključno, da se različni strokovnjaki, vključeni v zadevo, med seboj usklajujejo in sodelujejo skozi celoten postopek, da bi zagotovili otrokom prijazno pravosodje z zmanjšanjem števila zaslišanj, skrajšanjem trajanja postopka, zagotavljanjem doslednih informacij za otroke in zaščito otrok med zaslišanjem. Otroci so tako boljše pripravljene, obveščeni, zaščiteni in podprti.

Sodelovanje za doseg dobre prakse in rezultatov

- Države članice EU ter nacionalne in evropske poklicne zbornice bi morale spodbujati institucionalno sodelovanje in multidisciplinaren pristop ter zagotoviti sredstva za povezane programe usposabljanja.
- Anketiranci menijo, da so mehanizmi strokovnega sodelovanja, potrebni za spodbujanje multidisciplinarnega pristopa, pomanjkljivi, kar pomeni, da prakse niso usklajene in da v postopkih prihaja do zamud. Države članice in, kadar je to primerno, EU bi morale zagotoviti, da so vzpostavljeni taki mehanizmi. Za spodbujanje sodelovanja bi bilo treba podpreti tudi uporabo standardnih operativnih postopkov med strokovnjaki.

Obetavna praksa

Usklajevanje kazenskih in civilnih preiskav

Münchenski model (*Münchner Modell*) v Nemčiji določa smernice za usklajevanje kazenskih in civilnih preiskav, da bi preprečili večkratno zaslišanje otrok, zlasti v primerih nasilja v družini in spolne zlorabe. Določa, da je treba zaslišanja otrok snemati z videokamero ter nato posnetek predložiti službam za otroke in ga dati na voljo preiskovalcem. Namen modela je s tesnim sodelovanjem in zagotavljanjem takojšnjega obveščanja vseh strank v postopku (odvetnikov, služb za zaščito otrok, strokovnjakov, pravnih svetovalcev za otroke) pomagati staršem pri iskanju rešitve za vprašanja skrbništva ali pravic do stikov.

Vzpostavitev specializiranih multidisciplinarnih enot za otroke žrtve

V Franciji so vzpostavili približno 50 specializiranih multidisciplinarnih zdravstvenih in pravnih enot v bolnišnicah (*Unités d'Accueil Médico-Judiciaires*) po vsej državi za pomoč pri kazenskih postopkih. Te enote pogosto na kraju samem takoj po preiskavah povezujejo družine in otroke z nevladnimi organizacijami za podporo žrtvam. Na enem mestu se izvajajo tudi zaslišanja otrok ter zdravstvene in psihološke preiskave. Ti centralizirani programi zagotavljajo, da se razgovori in preiskave opravijo v otrokom prijaznem okolju. To pomeni tudi racionalizacijo postopka ter preprečitev nepotrebnih zamud in večkratnih zaslišanj.

Vsako leto na tisoče otrok sodeluje v kazenskih in civilnih sodnih postopkih zaradi razveze staršev ali kot žrtve ali priče kaznivih dejanj. Taki postopki so lahko stresni za vsakogar, Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) je proučila, ali se v teh postopkih spoštujejo otrokove pravice. Ugotovitve terenske raziskave agencije FRA, ki temeljijo na razgovorih s strokovnjaki in otroki, kažejo, da je potrebnega še veliko dela, da bi pravosodje po vsej Evropski uniji postalo bolj otrokom prijazno. Čeprav so se vse države članice EU zavezale zagotoviti, da so otrokove koristi glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, v praksi njihove pravice do izjave, obveščeniosti, zaščite in prepovedi diskriminacije niso vedno uresničene. Zato Evropska unija podpira *Smernice za otrokom prijazno pravosodje* Sveta Evrope iz leta 2010. Njen cilj je pomagati državam članicam, da izboljšajo zaščito otrok v svojih pravosodnih sistemih in povečajo njihovo smiselno udeležbo ter tako izboljšajo delovanje pravosodja.

Dodatne informacije:

Naslednje publikacije agencije FRA vsebujejo dodatne informacije o otrokovih pravicah.

- „Pregled sistemov zaščite otrok v EU“ (*Mapping child protection systems in the EU*) (2014), <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection>.
- „Skrbnišтво za otroke, prikrajšane za starševsko skrb“ (*Guardianship for children deprived of parental care*) (2014) priročnik, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>.
- „Temeljne pravice: izzivi in dosežki v letu 2013“ (*Fundamental rights: challenges and achievements in 2013*) (2014), letno poročilo, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/fundamental-rights-challenges-and-achievements-2013>.
- „Konferenca o temeljnih pravicah 2010: zagotavljanje sodnega varstva in zaščite za vse otroke“ (*Fundamental Rights Conference 2010: ensuring justice and protection for all children*) (2011), poročilo o konferenci, <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/fundamental-rights-conference-2010-ensuring-justice-and-protection-all-children>.
- „Razvoj kazalnikov za varstvo, spoštovanje in spodbujanje otrokovih pravic v Evropski uniji“ (*Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in European Union*) (2010), <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>.

Za pregled dejavnosti agencije FRA na področju otrokovih pravic glej: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Urad za publikacije

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2015
Ilustracije: © FRA

Print: ISBN 978-92-9239-772-2, doi:10.2811/04911
PDF: ISBN 978-92-9239-794-4, doi:10.2811/240500

FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency